

Сучасная беларуская лірыка: геаграфічная экспансія паэтычнай прасторы

У пачатку трэцяга тысячагоддзя тэма вёскі – магістральная ў гісторыі беларускай літаратуры – пачала губляць пазіцыі і вымушана была канкурураваць з гарадской, якая стала ўтрымлівае ўвагу айчынных паэтаў. Вершаваным словам пра сябе гучна заяўляюць усё новыя і новыя творцы, якія нарадзіліся, выраслі або атрымалі адукацыю ў горадзе і адчуваюць сябе прадстаўнікамі гарадскога асяроддзя. Ва ўмовах глабалізацыі ўрбаністычная лірыка, прывабліваючы ўсё большую колькасць аўтараў, не толькі загучала з новай сілай, а і геаграфічна пашырыла беларускую паэтычную прастору.

Цэлы шэраг пісьменнікаў, для якіх малой радзімай сталі вялікія гарады, у рознай форме пачалі ўводзіць іх у паэтычны радок, то адводзячы гораду месца фону ў раскрыцці самых хвалюючых тэм, а то і давораючы адказную ролю галоўнага героя верша. Такім чынам, дзякуючы іх намаганням сёння можна гаварыць пра досыць вялікі корпус тэкстаў урбаністычнай лірыкі ў творчасці беларускіх паэтаў новай генерацыі. У сучасным літаратурным працэсе ён вылучаецца вялікай разнастайнасцю класічных і новых жанраў, жанравых форм, тэматычных адценняў, што ў цэлым характэрна для літаратуры пачатку новага стагоддзя. Разам з тым адной з прыкметных рыс сучаснай беларускай лірыкі стала геаграфічная экспансія паэтычнай прасторы: рэаліі новага тысячагоддзя дазволілі адкрываць свет праз падарожжы, гэта значна пашырыла магчымасці гарадской тэматыкі, далучыўшы да корпуса яе тэкстаў вершы, напісаныя пра (у) іншыя (-х) гарады (-ах). Дзяржаўныя межы перасталі быць перашкодай для вандровак, адкрыліся вялікія магчымасці для атрымання адукацыі і прафесійнага вопыту, культурнага ўзбагачэння і асобнага развіцця за кошт знаёмства з іншымі краінамі.

Адным з самых плённых “паэтычных маршрутаў” беларускіх паэтаў сталі падарожжы ў Літву і, як вынік, – пільная ўвага мастакоў слова да Вільні. “Па адліжнай Вільні паэзія цячэ па шчыльнай чырвані дахоўкі, / Цячэ па дужых вежах у завузкія, крывыя, нашы вулкі”, – пісаў А. Глобус у вершы “Адліга ў Вільні”. Папулярнасць менавіта гэтага горада ў айчынных аўтараў цалкам зразумелая. У значнай ступені гэта тлумачыцца геаграфічнай блізкасцю, але вызначальным фактарам становяцца таксама гістарычныя і культурныя ўзаемадачынненні дзвюх краін. Досыць даўно змяніўшы дзяржаўную прыналежнасць, сённяшняя сталіца Літвы ў сістэме нацыянальных каардынат многіх беларусаў дагэтуль застаецца ментальна блізкім горадам. Так, лірычны герой верша М. Шчура “Вільня, 1990” адчувае сваю ўнутраную прыналежнасць да горада, абмежаваную новымі гістарычнымі рэаліямі: “Мяжа – умоўная, / і вершнік той жа самы, / і Каліноўскі ў разначынскім шынялі – / не даставалі нашай мапы з-пад крыса мы, / каб за чужых нас тут, дальбог, не прынялі” [16, с. 12]. Настальгічным настроем прасякнуты і верш “У Вільні” яшчэ аднаго сучасніка – А. Кавалеўскага: “Як успамін, / Як сон, /

Як здань, / Мой шпацыр быў / Па родным / Слынным месце. / [Тут племя не-маё цяпер] // Плыў дзень... // І безнадзейнае святло / Мінуўшчыны / У цень ператваралася / Паціху” [6, с. 129]. Матыў шкадавання аб згубленым узмацняецца адчуваннем уласнай віны ў вершы А. Івашчанкі “маЛітва”: “О, Літва, – мая малітва, / О, Вільня, – мая багіня, / О, Вільня, – мая вайна... // Тут кажуць Вільнюс і Мінскас, / тут Вітаўтас і Гедымінас / і ў барасах танны гінас / Ты, Вільня, – мая віна?” [4, с. 33]. Гістарычна ангажаваны вобраз Вільні ў сучаснай беларускай лірыцы жыве настальгічным успамінам, саступаючы месца Мінску як асабістай гарадской калысцы многіх паэтаў, як сталіцы свайго часу: “У Вільні снег. У Вільні цішыня. / У Вільні ўтульна і выдатна спіцца. / Мне Беларусь заўсёды ў Вільні сніцца / Заможная, свабодная, мая... // У Мінску дождж. У Мінску мітусня. / У Мінску тлумна і няма спакою. / Тут не знаходзіш згоды сам з сабою. Ды толькі ў Мінску – на Радзіме я” [3, с. 5].

Далёка за межы Беларусі сягае паэтычная думка дэлага шэрагу сучасных аўтараў, адным з жыццёвых прынцыпаў якіх становіцца “не сядзець на месцы й, мяняючы гарады, / хапаць кіроўцу за рукі, калі той вязе не туды” [9, с. 7]. Менавіта іх мастацкія творы напаўняюць сабой вірлівую пільку урбаністычнай лірыкі, у паэтычных каардынатах якой значыцца далёкае замежжа. Пра свабоду аўтарскіх перамяшчэнняў загаварылі і назвы паэтычных кніг: “Паром празь Ля-Манш”, “Віно з Каліфорніі”, “Бэрлібры”, “Цягнік Чыкага-Токіё”, “Амбасада” і інш. У XXI ст. пездка за мяжу згубіла статус рэдкай і выключнай падзеі, графік значнай колькасці беларусаў, у тым ліку і працаўнікоў літаратурнай нівы, стаў прадугледжваць не толькі адпускныя вандроўкі турыстычнага характару, але і рабочыя камандзіроўкі, і спантанныя паездкі: “Да мора падчас несезону, / як новы і модны капрыз. / Зімой паглядзець Барселону, / калі ў нас тут планавы крызіс. // Дзівіцца і людзям, і дрэвам, / так проста глядзець і хадзіць! / Адкрыць нечакана Педрэру, / ў сабе абудзіць Гаудзі” [10, с. 64]. Самі аўтары, а разам з тым і лірычныя героі іх вершаў становяцца падарожнікамі, “заходзяць у душ, а вынырваюць у Па-дэ-Кале”, “збіраюць гарады камянямі ва ўласным сэрцы” [11, с. 8], расказваюць, “як правільна ездзіць у Vilnius” [9, с. 30], міланскім вечарам мілуюцца “ля кавярні «Ла Скала», абурыўшы суседзяў справа” [8, с. 39], слухаюць “музыку з ваколіцаў Сыднэю” [2, с. 89] і г.д. Вандроўкі і адкрытыя падчас іх новыя гарады натхняюць, выклікаюць у аўтараў моцныя эмоцыі, якія, у сваю чаргу, адлюстроўваюцца ў творчасці. Таму часта вызначальнай прыкметай такіх вершаў становіцца гранічная шчырасць, наіўнасць і пранікнёнасць радка, апавядальнасць інтанацый, індывідуалізацыя вобразаў: “Я гляджу на зямлю з маленечкага карабля / (а зямля ўжо далёка: нешта сабе пагойдваецца здаля!). / Варта было б прамовіць у гэты момант штосьці правільнае ды разумнае, / Але мора блазнуе – і, мокрая ды разутая, / Я пачынаю верыць у бессэнсоўнасць любых прамоваў. / І думаю толькі пра / МОРА” [12, с. 65]; “а ў Галандыі... а ў Галандыі харашо / там алычовае марозіва і дождж прайшоў” [8, с. 21]; “О Варшава – мой летні ўспамін!.. / О каханая мною Варшава, / забіраеш ты сум мой па ім!.. Наўзамен толькі ciastko ды kawa...” [7], “тут

спёку мы хвалім, / тут хвалі – / у рытме гексаметру б’юцца аб бераг / бяссонная ноч праліваецца з рук малаком” [5, с. 161]. Такім чынам, асноўнай крыніцай узбагачэння мастацкіх тэкстаў раней не абазначанымі ў паэтычнай прасторы геаграфічнымі пунктамі стала не творчасць паэтаў-эмігрантаў, як нядаўна, а плён сучасных беларускіх аўтараў, што, адпаведна, змясціла літаратурны акцэнт з тэмы тугі па радзіме на іншыя актуальныя для сучаснага грамадства пытанні. Так, прыярытэты лірычнага героя верша С. Адамовіча “Рыжае золата восені”, якога не цешаць выгоды адной з самых блуганадзейных краін свету (“Завіс я ў чужых, быццам акамянеў, / і што мне да гэтай Нарвегіі, / калі я сохну па роднай дрыгве, / і прагну пушчанскай энергіі” [1, с. 52]) не раздзяляе лірычная гераіня верша М. Мартысевіч “Смерць у Вене”: “Я хачу быць пенсіянеркай і жыць у Вене, / ўсё жыццё выкладаючы там Буало й Малерба, / каб Дунай кожны Божы дзень ля мяне струменіў, / і каб кахлю ў ваннай мне клалі дужыя сербы. // Мець сябровак у Грацы; ліць мужу ў каву каньяк ці / арманьяк; не раздумваючы, Еўропа ці не Еўропа, / – жыць у Вене шчасліва і доўга й памерці на трэцім акце / «Парцыфаля» на левым ці правым балконе Штатсопа” [9, с. 11]. Супастаўленне ўзгаданых вершаў выразна выяўляе змены ў каштоўнасных арыентацыях згодна з патрэбамі сённяшняга дня.

Курс на геаграфічную экспансію паэтычнай прасторы ў сучаснай беларускай літаратуры пазначыў і А. Хадановіч кнігамі вершаў “Бэрлібры” (2008) і “Цягнік Чыкага–Токіё” (2016). У першую ўвайшлі верлібры, напісаныя падчас вандровак па Берліне (пераважна чым і тлумачыцца назва), а таксама Варшаве, Кракаве, Братыславе і Мінску. Назва кнігі, па-першае, дае зразумець, што менавіта горад (а таксама, які канкрэтны горад) будзе героем яе старонак, а па-другое, задае адпаведны тон і нібы здзімае прэтэнзію на філасофскія разважанні ці, дакладней, на сур’ёзнасць іх падачы чытачу, характэрную для верлібра. Другую кнігу, на якую аўтара натхнілі ўражанні ад самых розных краін свету – Францыі, Ісландыі, ЗША, Венесуэлы, Кэрэі, Японіі і інш., – збольшага складаюць вершы-падарожжы, верлібры і рымаваныя падарожныя нататкі. Герой твораў А. Хадановіча – рафінаваны гараджанін з адпаведнымі яго статусу турботамі і заняткамі. Яго кнігі – гэта “жывы горад”, які раскрываецца чытачу праз нібы незнарок узгаданыя назвы вуліц, кавярняў, кірмашоў, тэатраў, стадыёнаў. Атмасфера, якая падаецца натуральнай для лірычнага героя, учынкі, якія ён здзяйсняе, стымулы і матывы, якія ім рухаюць, – усё гэта навязана, прадыктавана сучасным горадам, яго рытмам і характарам. Разгортваючы кнігу, чытач уключаецца ў гульню, “прыпраўленую” саркастычнымі інтанацыямі, нязвыклымі для строгага верлібра, ад якога застаецца толькі форма: “Адзін польскі пончык / каштуе адзін польскі злоты. / Таму я кожнае раніцы / не магу пазбыцца ўражанья, / што пажыраю на сняданак / нацыянальную валюту / Рэспублікі Польшча” [13, с. 44]. Вызначальная прыкмета гарадскіх тэкстаў паэта-сучасніка (“Пост-Мірабо”, “Казкі Венсэнскага лесу”, “Футбол ля музея Радэна”, “Французская рэвалюцыя” і інш.) – інтэртэкстуальная аснова. Прыхільнасць да алузійных уключэнняў дэманструе адукаванасць аўтара, выдае

шырокі літаратурны круггляд, што падштурхоўвае да больш грунтоўнага аналізу яго тэкстаў, пошуку “другіх” сэнсаў і глыбокіх думак, прыхаваных за знешняй прастай выкладання. У кантэксце ўрбаністычнай тэмы такая асаблівасць аўтарскага мыслення сцірае межы паміж канкрэтнымі гарадамі і краінамі, горад выступае фундаментам верша, мастацкім сінонімам вірлівага і супярэчлівага жыцця XXI стагоддзя: “Бліжэй да адзінаццатай, / ужо за канадзкай мяжой, / пасажырам прапаноўваюць найлепшае ў Фаніпалі / сьлівовае віно зь лёдам – / і я адчуваю, як у цемры, за ілюмінатарамі вагона, / расьцьвітаюць сьлівы, вішні й сакуры. <...> / А пад раніцу ў Сапара / вагон запаўняюць мясцовыя бабулькі, / з гучным крыкам просячы купіць / яшчэ цёплае сакэ, / сьвежазгатаваныя хатнія сушы / і самаробныя нэцкэ / у выглядзе плюшавых мядзьведзікаў, / якімі ім тут выдаюць зарплату” [15].

Такім чынам, развіццё працэсаў глабалізацыі паспрыяла геаграфічнай экспансіі беларускай паэтычнай прасторы. Магчымасць дзедзаць іншыя краіны дазволіла сучасным аўтарам значна пашырыць межы ўрбаністычнай лірыкі і ўзбагаціць яе значнай колькасцю вершаў пра беларускія і замежныя гарады. Абзначаная літаратурная тэндэнцыя развівае вобразна-тэматычныя магчымасці айчыннай лірыкі і становіцца сталай прыкметай сьвайго часу.

Літаратура

1. Адамовіч, С. Рым / С. Адамовіч. – Мінск : Медысонт, 2011. – 108 с.
2. Арлоў, У. Паром празь Ля-Манш / У. Арлоў. – Мінск : Логвінаў, 2006. – 156 с.
3. Глобус, А. Новае неба / А. Глобус. – Мінск : Галіяфы, 2010. – 192 с.
4. Івашчанка, А. Хай так : вершы / А. Івашчанка. – Мінск : Галіяфы, 2013. – 124 с.
5. Кавалер и дамы : сборник поэзии и прозы. – Минск : Кавалер, 2011. – 200 с.
6. Кавалеўскі, А. Адмысловыя гульні : вершы / А. Кавалеўскі. – Мінск : И. П. Логвинов, 2003. – 184 с.
7. Кустава, В. У “Нагой чытанцы” Валярына Кустава / В. Кустава // Радыё Свабода [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <http://www.svaboda.org/a/775488.html>. – Дата доступу : 13.05.2016.
8. Манцэвіч, Н. Птушкі / Н. Манцэвіч – Мінск : Логвінаў, 2012. – 48 с.
9. Мартысевіч, М. Амбасада / М. Мартысевіч. – Мінск : Кнігазбор, 2011. – 118 с.
10. Найдзёнаў, М. Развітанцы : вершы / Н. Найдзёнаў. – Мінск : Кнігазбор, 2015. – 76 с.
11. Нядбай, Т. Сірэны спяваюць джаз / Т. Нядбай. – Варшава : Полацкія лабірынты, 2014. – 48 с.
12. Сівец, Т. Разняволенасць : вершы, пераклады, паэма / Т. Сівец. – Мінск : Звязда, 2016. – 160 с.
13. Хадановіч, А. Бэрлібры / А. Хадановіч. – Мінск : Логвінаў, 2008. – 114 с.
14. Хадановіч, А. Цягнік Чыкага–Токіё : вершы / А. Хадановіч. – Мінск : Logvino literatūros namai, 2016. – 182 с.
15. Хадановіч, А. «Цягнік Чыкага–Токіё»: Андрэй Хадановіч распавёў пра новую кнігу / А. Хадановіч // Радыё Свабода [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <http://www.svaboda.org/a/27440198.html>. – Дата доступу : 13.05.2016.

16. Шчур, М. Летні час / М. Шчур // Тернопаль, Україна : Вид-ва "Крок", 2014. – 68 с.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ